

Oko čega su hrvatski građani podijeljeni u superizbornoj godini?

dr. sc. Filip Fila
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
filip@idi.hr

dr. sc. Nikola Petrović
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
nikola@idi.hr

Josip Bilić, mag. soc.
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
bilic@idi.hr

Uvod

U 2024. godini hrvatski građani triput izlaze na birališta – svoj glas mogu dati na izborima za zastupnike u Hrvatskom saboru i u Europskome parlamentu, kao i na izborima za predsjednika.¹ Izbori su to u kojima se u kontekstu odmaka od tridesetak godina nakon prvih demokratskih izbora u modernoj Hrvatskoj, prema svemu što dosad znamo,² nazire nastavak uspjeha već etabliranih političkih opcija, no i u kojima najave potencijalne suradnje ideološki uvelike različitih opcija sugeriraju i značajan zaokret. Hrvatski stranački sustav se već neko vrijeme smatra jednim od najstabilnijih u Srednjoj i Istočnoj Europi (Raos, 2023a), što kao ključno svojstvo podrazumijeva da kontinuirano bilježimo najveće uspjehe³ onih dviju stranaka

¹ Ovaj je tekst nastao u sklopu projekta „Integracija i dezintegracija Europske unije: dinamike europeizma i euroskepticizma” koji financira Hrvatska zaklada za znanost pod šifrom UIP-2019-04-2979.

² Tekst je nastao prije održavanja nacionalnih parlamentarnih izbora.

³ Iako je dominacija dviju stranaka u manjoj mjeri smanjena od izbora 2015. godine, kad na scenu stupaju izazivači poput Živog zida, Mosta, Domovinskog pokreta (DP) i političke platforme Možemo!, od kojih su potonja tri još uvijek relevantni.

koje su ujedno bile najuspješnije i na prvim izborima – Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i Socijaldemokratske partije (SDP). Oko kojih problema se hrvatske političke stranke natječu s pogledom uprtim u preferencije građana i jesu li oni 'stabilni' kao što je sam sustav bio dosad? Postojeće spoznaje govore da se društveni rascjepi u Hrvatskoj temelje prvenstveno na sociokulturnim pitanjima u kojima dominiraju identitetske teme, poput odnosa religijsko/sekularno i različitih orijentacija naspram povijesti i naslijeđa Drugog svjetskog rata, socijalističke Jugoslavije i Domovinskog rata, ali i sve više i bioetičke i društvene teme, poput pobačaja i istospolnih brakova (Raos, 2023b). No, kakvo je stanje u superizornoj 2024. godini? Da bismo se približili odgovoru na to pitanje, korisno je istražiti mnijenje građana i njihove stavove, povezujući ih s mogućnošću utjecaja na oblikovanje stavova i ponašanja stranaka.

Tema ovoga rada stoga je podijeljenost hrvatskog društva. Rad u fokus stavlja hrvatske građane i njihove stavove o odabranim problemima za koje je procijenjeno da (trenutačno) nose politički značaj. Konkretno, u ovom radu to su pitanja ekonomskih stavova, odnosa prema povijesti, kulturno-vrijednosnih razlika, imigracije te naposljetku geopolitike. Koncept polarizacije kojim se rad bavi kad govori o podijeljenosti pretpostavlja da u društvo postoje jasno razgraničene grupe koje se značajno razlikuju po nekom svojstvu, a čiji su si članovi međusobno slični (Esteban & Ray, 1994), pri čemu tri svojstva moraju biti zadovoljena kako bismo mogli govoriti o polarizaciji:

1. Visok stupanj homogenosti unutar svake grupe
2. Visok stupanj heterogenosti između grupa
3. Postojanje malog broja grupa (značajne veličine)

Značaj polarizacije u političkoj areni, i samim time u raspravi oko superizborne godine, leži u tome što je ona temeljna komponenta politizacije. Da bismo neki problem mogli smatrati politiziranim, on svakako mora biti prepoznat kao važan (*salient*), no također mora postojati i polarizacija između političkih aktera o njemu (van der Brug i dr., 2015). U tom smislu, polarizacija među građanima otvara prostor političkim strankama da se postavljajući na različite polove problema nastoje pribaviti simpatije različitih grupa u društvu.

Ovaj rad koristi različite izvore podataka kako bi se došlo do odgovora na zadano pitanje o podijeljenosti građana. Anketni podatci čine okosnicu istraživanja, pri čemu su traženi oni izvori koji što više omogućavaju one uvide koji su bliži superizornoj godini.⁴ U radu je u najvećem obujmu upotrijebljena anketa provedena u sklopu projekta *Integracija i dezintegracija Europske unije: dinamike europeizma i euroskepticizma* (u nastavku: IDEU anketa). Zatim su korišteni i razni standardni *Eurobarometri* (EB), u rasponu koji pokriva međuizorno razdoblje (2020.-2024.). Nadalje, kao izvor je poslužio i posljednji krug (10.) istraživanja *European Social Surveyja* (ESS) u Hrvatskoj, provedena u 2021. godini, pri čemu je kod ove baze za utežavanja podataka i korekciju uzorkovanja korištena *pspwght*⁵ varijabla. Rad primarno nastoji deskriptivno pokazati raspodjele odgovora na pitanjima koja se dotiču izabranih tema. Što se tiče statističkih analiza, za demonstriranje sličnosti odgovora na više pitanja, korištene su analiza pouzdanosti skale (s Cronbachovom α kao pokazateljem) i analiza glavnih komponenti (PCA) (s GK kriterijem ekstrakcije).

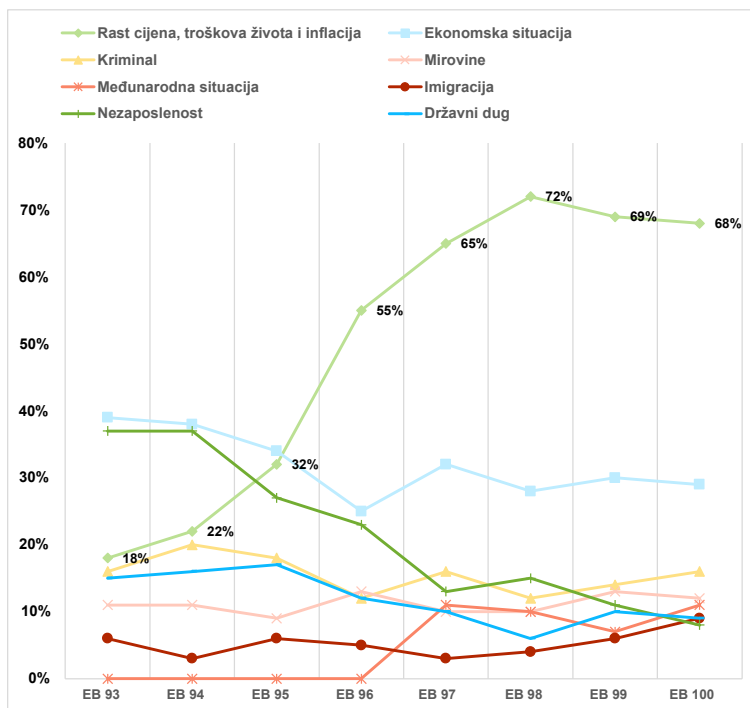
⁴ No, većina ih ipak ima određeni (vremenski) odmak.

⁵ Puni naziv: *post-stratification weight including design weight*.

Prioritetne teme

Prije uvida u stavove građana, korisno je vidjeti koje teme oni smatraju najvažnijima. Prema najnovijem standardnom *Eurobarometru*,⁶ građani kao najveće probleme s kojima se Hrvatska trenutno suočava vide rast cijena i troškova života (68%), ekonomsku situaciju u državi (29%) i kriminal (16%).⁷ *Grafikon 1* prikazuje kretanje prioritiziranih tema u međuisbornom razdoblju.

Grafikon 1. Prioritetne teme u državi nakon parlamentarnih izbora 2020. godine (izbor najzastupljenijih tema)

Izvor: Standardni Eurobarometar (ljetno 2020. – jesen 2023.).

U cijelome promatranom razdoblju prednjače ekonomske teme, no s primjetnim odmakom od viđenja nezaposlenosti i državnog duga kao najvažnijih problema prema prepoznavanju kao ključnih inflacije i povezanog rasta cijena i troškova. Građani su tako u svoje odgovore uračunali makroekonomski oporavak Hrvatske, ali i dalje ističu ekonomsku situaciju u zemlji kao drugo najbitnije pitanje. To najvjerojatnije proizlazi iz toga što prema nekoliko zadnjih *Eurobarometara* gotovo 70% građana rast cijena vidi kao glavni problem u državi, čiji se znatni rast u percepciji problema na današnju razinu bilježi od još od 2022. godine. Od ostalih istaknutih problema u oko upada pitanje kriminala, čije isticanje može biti zbunjujuće s obzirom na komparativno visoku razinu sigurnosti u državi, no građani ga možda ističu jer pod tim ponuđenim odgovorom podrazumijevaju i gospodarski kriminal.⁸ Rat u Ukrajini može se pak povezati sa širom temom 'međunarodne situacije' (istraživana tek od EB 97), koja ni u jednoj točki mjerenja nije narasla na razinu veću od oko deset posto. Vrijedi dodati da

⁶ EB 100, podatci prikupljeni u jesen 2023.

⁷ U standardnim *Eurobarometrima* od građana se traži da odaberu dva problema koja smatraju najvažnijima, što znači da postotci predstavljaju koji postotak ljudi je odabrao pojedini problem i stoga njihov zbroj ide i preko 100%.

⁸ Korupcija nije navedena kao kategorija koju građani mogu odabrati.

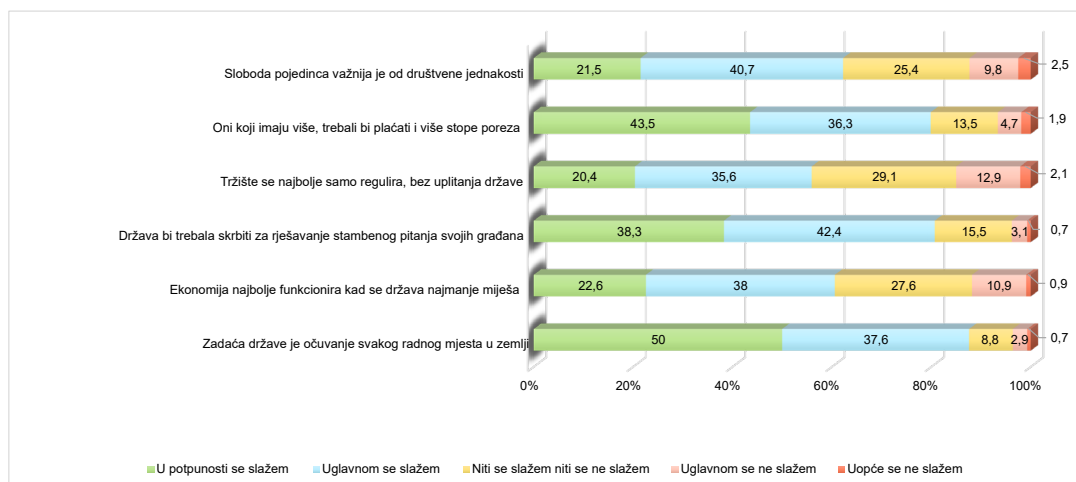
hrvatski građani u komparativnoj perspektivi, ako pogledamo zadnji *Eurobarometar* (EB 100) i već promatrane teme, iskazuju veću opterećenost od prosjeka svih građana EU-a pitanjima rasta cijena (68% naspram 44%), ekonomskom situacijom (29% naspram 18%), kriminalom (16% naspram 9%) i mirovinama (12% naspram 7%), a manju u pitanjima imigracije (9% naspram 20%), dok su u ostalima oko europskog prosjeka.

Ekonomska pitanja

Prethodni uvid iz *Eurobarometra* istaknuo je značaj ekonomskih pitanja za građane, stoga je logično prvo pogledati kako se njihovi ekonomski stavovi razlikuju. Ovo istraživanje nastavlja se i na postojeća istraživanja koja nisu uspjela dokazati da u hrvatskoj postoji jasan rascjep po ekonomskim pitanjima, a posebno konkretno onih koji se tiču distribucije dohotka (npr. Henjak & Vuksan-Ćusa, 2019; Raos, 2020; Grdešić, 2022). To je dobro reflektirano i u pozicijama vodećih stranaka i u izborima ove godine; stranke kojima je ekonomski liberalizam vodeća ideologija je malo i tom orijentacijom ne uspijevaju privući veći broj birača. Unatoč tome, ekonomski su im programi poprilično raznoliki; pri čemu su, uz Fokus, stranke desnice one koje zagovaraju otvorenije tržište i manji utjecaj države. Da je potrebno smanjiti birokratski aparat i učiniti javni sektor efikasniji, slažu se i stranke ljevice, no SDP i Možemo! stavljaju veći naglasak na javno dobro i zalažu se za uvođenje poreza na nekretnine, dok stranke desnice (posebice Domovinski pokret) jasno odbijaju takvu ideju.

Kad se zađe u stavove građana, neizgrađenost ekonomsko liberalnog stava prepoznaje se u sličnim odgovorima na pojedine tvrdnje koje bi trebale predstavljati različite ekonomske orijentacije. Tako se, primjerice, u IDEU anketi provedenoj 2021. godine čak 60,6% ispitanih složilo s tvrdnjom da ekonomija funkcionira najbolje kad se država najmanje miješa u nju, ali se ujedno većina ispitanika (80,7 %) slaže i s tvrdnjama poput onih da bi se država trebala skrbiti za rješavanje stambenog pitanja svojih građana (*Grafikon 2*).

Grafikon 2. Stavovi o utjecaju države na ekonomiju

Izvor: IDEU anketa (2021.).

Fila, Petrović, & Bilić, Oko čega su hrvatski građani podijeljeni u superizbornoj godini?

Napori da se na temelju ovih tvrdnji kreira skala i zatim ustanovi njena dvofaktorska struktura, što bi govorilo u prilog tome da su se kod ispitanika mogli jasno razlikovati liberalni i intervencionistički stavovi, završavaju krajnje neuspješnim ishodom. Sa svim tvrdnjama rekodiranim u smjeru ekonomskog liberalizma, pouzdanost skale daleko je od prolazne,⁹ pri čemu je vidljivo da najveću „pomutnju“ radi ideja o tome da bi bogatiji trebali plaćati veće poreze. Ukratko, kod velike većine građana vidi se sklonost ekonomskom intervencionizmu, a zamjetno slaganje s inače temeljnim postavkama ekonomskog liberalizma može se protumačiti, osim s nerazvijenošću teme u političkim raspravama, kako s oportunistom, tako vjerojatno i s kritikom potrošnje javnog novca i povezanim problemom korupcije.

Kulturno-vrijednosna problematika

Kulturno-vrijednosna pitanja su u recentnijem periodu bila među aktualnijima u hrvatskome društvu. Od referendum o braku kao isključivoj zajednici muškarca i žene, ratificiranja *Istanbulske konvencije*, do pitanja prava na pobačaj, za ova pitanja se, za razliku od ekonomskih pitanja, doista može tvrditi da jesu politizirana. U istraživanju rascjepa u kontekstu prošlih parlamentarnih izbora, nalazi govore u prilog postojanju podjela među hrvatskim građanima, daju sliku općenito veće sklonosti društvenom konzervativizmu nego liberalizmu i ustanovljuju da pitanja poput stava o pobačaju mogu biti jedan od bitnih prediktora glasovanja za stranke (Raos, 2020).

U IDEU anketi 60% ispitanih se izjasnilo protiv sklapanja istospolnih brakova, 16,2% je također bilo protiv, ali pritom podržava registrirano partnerstvo, dok je 23,8% ispitanih bilo za. Kod pitanja posvajanja djece od strane istospolnih parova odgovori su bili slični. 64% se izjasnilo protiv, 14,5% također protiv, no s podrškom za udomiteljstvo, a 21,6% je podupiralo posvajanje. U slučaju prava na pobačaj je nešto više ispitanih iskazalo stav podrške u svakom slučaju (34,4%), no najveći udio bio je onih koji ga podržavaju samo u posebno opravdanim slučajevima (43,6%),¹⁰ a najmanje onih koji ne podržavaju niti u jednom slučaju (21,9%). Vidljivo je da prevladavaju konzervativnije pozicije, što se poklapa s time da se nešto veći broj ispitanih u istom istraživanju sam politički smjestio u desni centar i desno (32,3%), nego u lijevi centar i lijevo (26,8%). Znatni udjeli ispitanika sasvim različitih pozicija upućuju na to da po ovim pitanja među građanima postoji polarizacija.

Odnos prema povijesti

Različita tumačenja povijesti XX. stoljeća pojavile su se kao iznimno bitne teme u društvu od samog početka moderne hrvatske države. Dosadašnja istraživanja potvrđuju kontinuirani značaj teme; obiteljsko naslijeđe vezano za sudjelovanje u Drugom svjetskom ratu tako je primjerice povezano s opredjeljivanjem za stranke nekad i danas (Šiber, 1997; Raos, 2020).

S obzirom na smjenu generacija, te posljedično slabljenje sjećanja na obiteljsku povijest i sve veću isprepletenost obiteljskih povijesti, odlučili smo postaviti hipotetsko pitanje u kojoj se ispitanike tražilo da se direktno izjasne o svojoj sklonosti glavnim zaraćenim stranama u Drugom svjetskom

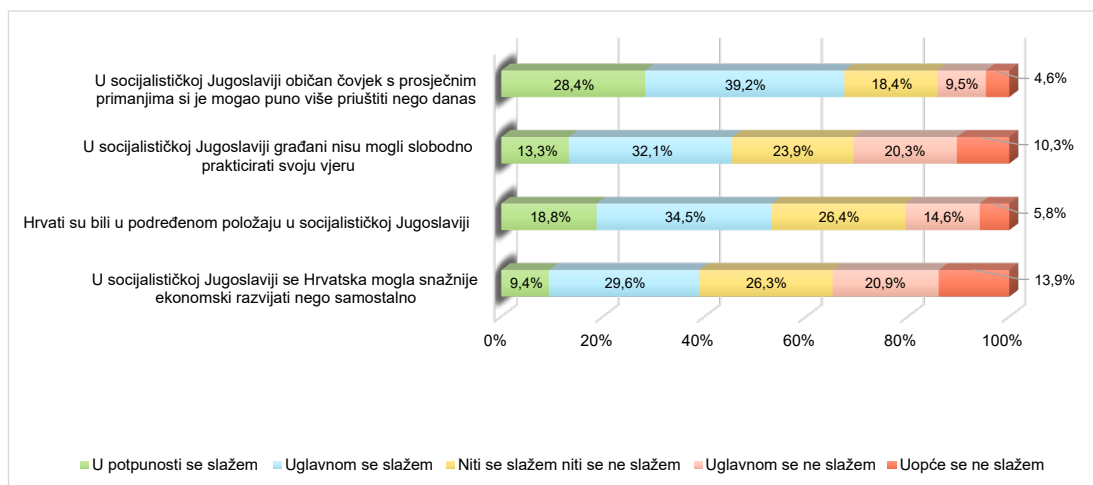
⁹ Cronbachova $\alpha = 0,135$.

¹⁰ Navedeni su bili slučajevi: ugroženosti života majke, teške bolesti ploda, silovanja, incesta.

ratu.¹¹ Prema IDEU anketi, na pitanje koju bi stranu podržali tijekom Drugog svjetskog rata onih koji bi bili neutralni je najviše (34%), njih 26,4% bi podržalo antifašistički partizanski pokret, a 11,6% postrojbe NDH.¹² Iako se većina ispitanika ne svrstava jasno, grupacije koje podržavaju jednu od zaraćenih snaga dovoljno su velike da bi se memorijski ratovi koji se tiču simbola, kao i obilježavanja stradanja iz Drugog svjetskog rata nastavili.

Kod stavova o novijim razdobljima hrvatske povijesti (razdoblje socijalističke Jugoslavije i razdoblje stvaranja samostalne Hrvatske) također se mogu izdvojiti neka pitanja koja izazivaju podjelu među ispitanicima (*Grafikoni 3 i 4*). Kod pitanja o razdoblju socijalističke Jugoslavije to je pitanje o mogućnosti snažnijeg ekonomskog razvoja Hrvatske u socijalističkoj Jugoslaviji, nego samostalno, 39% ispitanika se slaže s tom tvrdnjom, dok se 24,8% ispitanika ne slaže. Dominantno je pozitivno vrednovanje razdoblja stvaranja samostalne Hrvatske. No, kod pitanja o sprječavanju procesuiranja ratnih zločina koje su počinili hrvatski vojnici vidi se polarizacija, a to je tema koja se i u prijašnjim istraživanjima pokazala kao polarizirajuća (Bagić, 2007). Dok se 29% ispitanika ne slaže s tom tvrdnjom, njih 50,5% se slaže. Provođenjem analize glavnih komponenti dobije se jasna dvofaktorska struktura koja razlikuje stavove koji pozitivno vrednuju razdoblje stvaranja samostalne Hrvatske i Domovinskog rata, te negativno vrednuju razdoblje socijalističke Jugoslavije. Drugi faktor suprotno vrednuje ta dva razdoblja. Pouzdanost skale pozitivnog vrednovanja socijalističke Jugoslavije i negativnog vrednovanja stvaranja samostalne Hrvatske (stvorena rekodiranjem varijabli u smjeru tog faktora) je primjerena.¹³

Grafikon 3. Stavovi o socijalističkoj Jugoslaviji

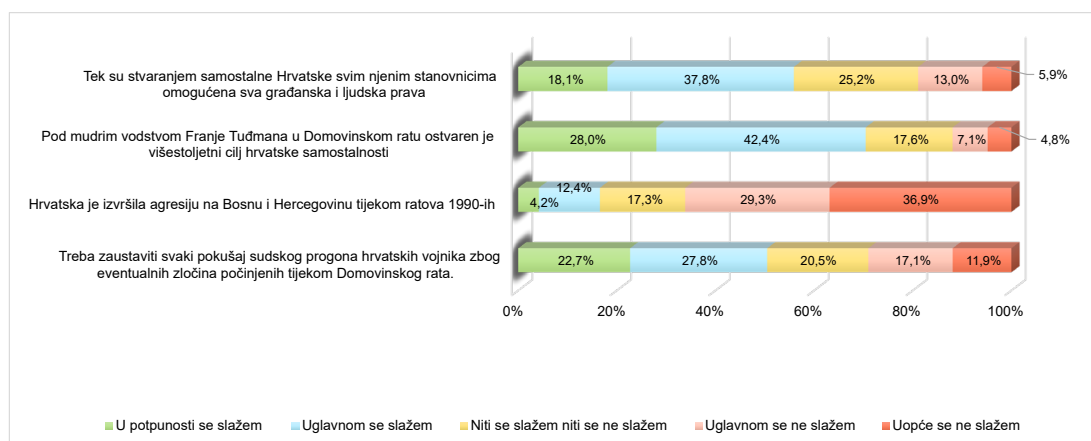
Izvor: IDEU anketa (2021.).

¹¹ Ovo pitanje o sklonosti zaraćenim stranama smanjuje broj onih koji daju odgovor 'ne znam' na jedan od ključnih rascepa u hrvatskom društvu. U klasičnom pitanju o procjeni pretežne pozicije njihove obitelji u Drugome svjetskom ratu 23,3% ispitanika je odgovorilo da ne zna (IDEU anketa, 2021.)

¹² Kod ovog pitanja 19,5% ispitanih je reklo da ne zna, a 8,6% nije dalo odgovor.

¹³ Cronbachova $\alpha = 0,739$.

Grafikon 4. Stavovi o stvaranju samostalne Hrvatske

Izvor: IDEU anketa (2021.).

Može se zaključiti da pitanja o povijesti još uvijek dijele birače u Hrvatskoj, iako se čini da ih glavni politički akteri u sve manjoj mjeri naglašavaju.

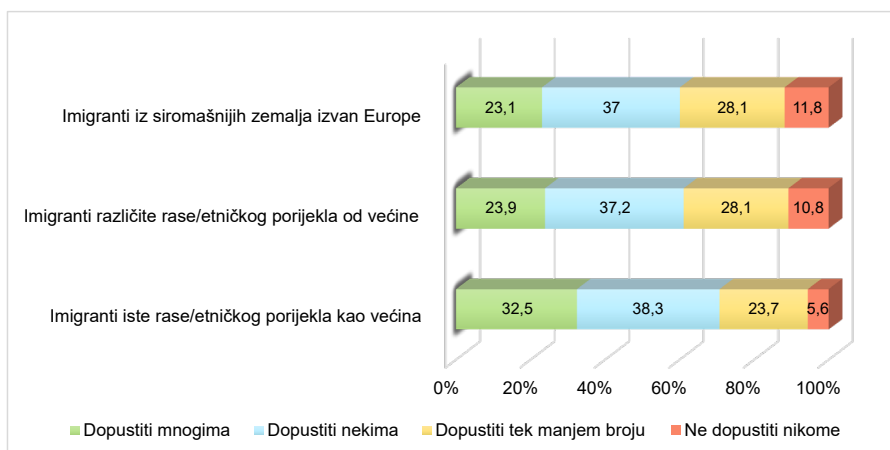
Stavovi o migrantima

edno od pitanja koje se otvorilo u predizbornim raspravama tiče se dolaska migranta u Hrvatsku. S 2021. godinom hrvatska je država ukinula kvote za zapošljavanje stranih radnika, što je dovelo do njihovog znatno većeg dolaska u Hrvatsku no prije. Procjene su da u Hrvatskoj danas radi 80 000 – 100 000 stranih radnika (Klepo, 2023), a među stranim radnicima nalaze se i oni iz zemalja poput Filipina, Indije, Nepala itd., dakle u dobrom dijelu iz onih dijelova svijeta koje podrazumijevaju jasno različito porijeklo od većinske etničke grupe. Neki politički akteri nastoje istaknuti važnost imigracija i politizirati temu pa je tako primjerice Domovinski pokret govorio o referendumu o migrantima, a Most također ističe prijetnju koju vide da dolazi od migranata i govori o slanju vojske na granice. Prema zadnje dostupnim ESS-ovim podacima, hrvatski građani, međutim, nisu zamjetno oštri kad su ova pitanja posrijedi (*Grafikon 5*).

Iako se može opaziti da su ispitanici u ovom istraživanju bili nešto skloniji primanju imigranta iste rase ili etničkog porijekla kao Hrvati, oni zapravo rade malu razliku između to dvoje. Analize pokazuju da sve tri tvrdnje mogu predstavljati jednodimenzionalan konstrukt.¹⁴ To indicira da, za razliku od mnogih drugih društava, u Hrvatskoj među građanima postoji generalni stav prema imigraciji koji nije diferenciran u toj mjeri da jasno razlučuje one koji su 'poželjni' i one koji su 'nepoželjni'. Treba izdvojiti da je broj onih kojih ne bi nikome dopustili dolazak mali u sva tri slučaja i da se u vrijeme istraživanja kretao oko desetak posto za imigrante različitog porijekla i onih koji dolaze iz siromašnih zemalja izvan Europe. Izuzev pitanja koga i u kojoj mjeri građani smatraju da bi trebalo pustiti u zemlju, važni su i njihovi stavovi o imigrantima (*Grafikon 6*).

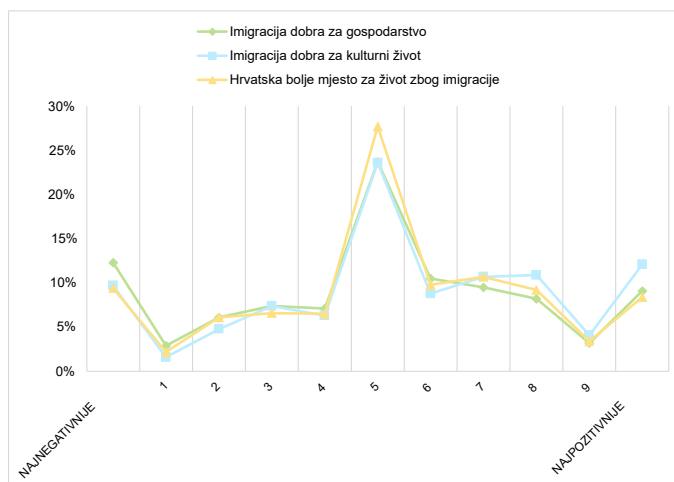
¹⁴ Cronbachova $\alpha = 0,887$; postotak objašnjene varijance = 81,571%.

Grafikon 5. Stavovi o primanju imigranata u Hrvatsku (u %)

Izvor: ESS 10 (2021.).

Grafikon 6. Stavovi o imigraciji u Hrvatsku (u %)

Izvor: ESS 10 (2021.).

Grafikon 6 pokazuje da se udjeli odgovora na sve tri tvrdnje u velikoj mjeri poklapaju. To govori u prilog tezi da građani ne rade razlike između percepcije ekonomske i kulturne ugroze od imigranata, kao ni generalnog stava prema imigrantima, odnosno, da i po ovom pitanju imaju više generalne nego diferencirane stavove. Kao i u slučaju tvrdnji o primanju imigranata i ove tri istraživane tvrdnje mogu kreirati jednodimenzionalan konstrukt visoke pouzdanosti. Natruhe polarizacije vidljive su u povećanom udjelu najekstremnijih pozicija na skali, pri čemu je otprilike 10% onih koji izrazito negativno gledaju na utjecaj imigranata na zemlju, a otprilike isto toliko i onih kojih pozitivno gledaju na njega. Većina se odgovora ipak kreće oko srednje vrijednosti (5), iskazujući neutralan stav, a zamjetno je i da nešto više odgovora ima na desnoj strani, što znači da je u vrijeme ispitivanja prosječan stav o imigraciji naginjao prema permisivnijem gledištu.

Uz ograničenje vezano za stariji datum zadnjeg dostupnog istraživanja, nedostaju i neke specifičnije tvrdnje o imigrantima. Jedno recentno istraživanje autora Josipa Balabanića i Erika Brezovca, objavljeno zasad samo u medijima (Lilek, 2024), nastojalo je popuniti tu prazninu. Ono nudi sliku

Fila, Petrović, & Bilić, Oko čega su hrvatski građani podijeljeni u superizbornoj godini?

kritičnijih hrvatskih građana, gdje skoro četvrtina populacije smatra imigrante ugrozom za svoja radna mjesta i za razinu kriminala, a otprilike trećina smatra da su ugroza za socijalni sustav. Ostaje vidjeti u daljnjim objavama, kako novih runda krosnacionalnih istraživanja tako i partikularnih nacionalnih studija, je li zaista došlo do opazivog rasta negativnih stavova prema migrantima u zadnjih par godina.

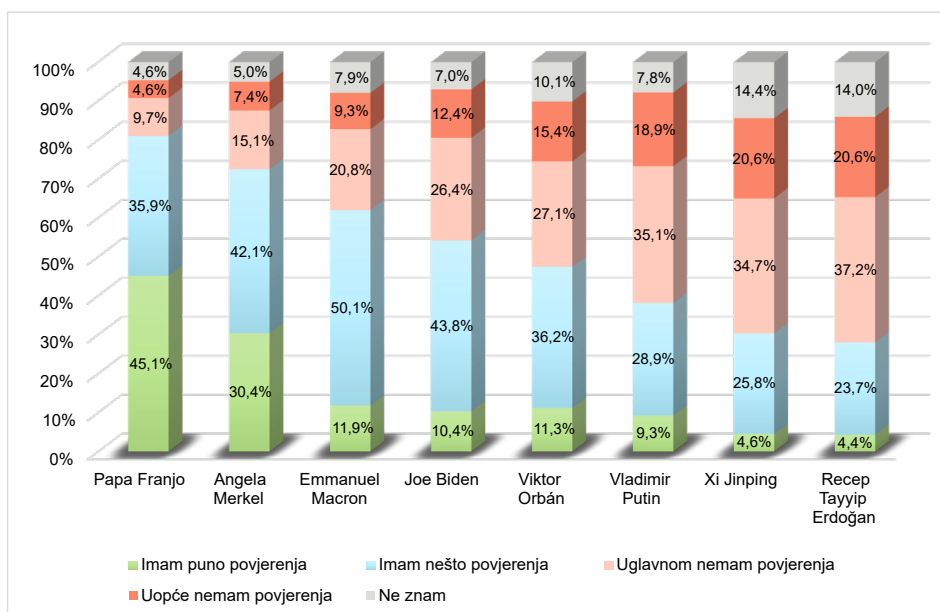
Geopolitički stavovi

Izbori 2024. godine nalaze se u okruženju ulaska u treću godinu invazije Rusije na Ukrajinu, rastućih tenzija između zapadnih i nezapadnih zemalja, kao i pitanja američke pomoći Europi. Iako postoje različiti stavovi koje politički akteri iznose, u Hrvatskoj dosad nije primjetna polarizacija oko teme u smislu da akteri uglavnom ne dovode u pitanje pripadanje Zapadu. Osnovno polazište i točka slaganja svih stranaka u području vanjske politike jest ideja ostvarivanja i jačanja pozicije Hrvatske unutar europskih i euroatlantskih integracija (posebice unutar EU-a i NATO-a), no kao točke razilaženja mogu se istaknuti pitanja obujma pomoći Ukrajini, kao i šire pitanje suverenosti, koja je mjesto neslaganja između onih koji ne zazivaju i onih koji zazivaju veću suverenost.

Kao što je ustanovljeno u pregledu prioriteta koji građani izdvajaju u Eurobarometrima, 'međunarodna situacija' nije tema koju hrvatski građani izdvajaju kao jednu od najvažnijih za državu. Prema ranije objavljenom istraživanju (Petrović, Bilić, & Fila, 2022) koje je koristilo podatke projektne IDEU ankete (provedene prije ruske invazije na Ukrajinu), može se istaknuti da su građani u prosjeku najskloniji zemljama Zapadne Europe poput Njemačke i Francuske, kao i EU-u, dok je afinitet prema NATO-u, SAD-u i UK-u nešto niži, a najniži je prema Kini i Rusiji.

U ovom istraživanju te nalaze vrijedi nadopuniti uvidom u distribucije frekvencija na odgovorima kako bi se bolje vidjelo postoji li polariziranost (*Grafikon 7*).

Grafikon 7. Stavovi o imigraciji u Hrvatsku (u %)

Izvor: IDEU anketa (2021.).

Grafikon pokazuje da postoji, s jedne strane, nezanemariv udio ispitanika koji je iskazao veće ili manje nepovjerenje prema nekim zapadnim vođama, poput francuskog predsjednika Macrona (30,1 %) ili prema američkom predsjedniku Bidenu (38,8%), a da s druge strane postoji i nezanemariv udio ispitanika koji je konstatirao nešto povjerenja (28,9%) ili puno povjerenje (9,3%) u vođe poput ruskog predsjednika Putina. Radi li se o ljudima suprotnih geopolitičkih orijentacija? U prilog tezi da takve podijeljenosti nema ide neočekivan nalaz pozitivnih korelacija između povjerenja u vođe različitih orijentacija (*Tablica 1*).

Tablica 1. Korelacije povjerenja u odabrane političke vođe

	Papa Franjo	Angela Merkel	Emmanuel Macron	Joe Biden
Vladimir Putin	-0,040	0,128***	0,177***	0,217***
Xi Jinping	0,179**	0,268***	0,359***	0,395***
Viktor Orbán	-0,027	0,011	0,090***	0,188***
Recep Tayyip Erdoğan	0,088**	0,232***	0,326***	0,320***

Napomena: Pearsonovi koeficijenti korelacije. * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$.

Izvor: IDEU anketa (2021.).

Kao što se može vidjeti, u istraživanju se općenito pokazalo da se, primjerice, što je netko bio skloniji iskazati veće povjerenje prema Vladimiru Putinu, tim moglo očekivati i veće povjerenje prema američkome predsjedniku Joeu Bidenu. To vodi k interpretaciji da geopolitički stavovi nisu posebno razvijeni u hrvatskih građana i da oni svojim odgovorima često iskazuju generalni stupanj povjerenja u politiku, a rjeđe imaju jasne stavove o pojedinim vođama pa i državama. No projektna anketa na kojoj se te analize temelje provedena je prije ruske invazije na Ukrajinu, događaja za koji možemo očekivati da je znatno utjecao na javno mnijenje o ovim pitanjima. Posljednji standardni *Eurobarometar* (100) pokazuje da su u pojedinim mjerama poduzetim u svrhu pomoći Ukrajini, Hrvati iznad europskog prosjeka. Ukratko, možemo reći da građani nisu posebno podijeljeni oko geopolitičkih pitanja, odnosno da ne postoji znatna grupa onih koji su, na primjeru trenutno najvažnijeg geopolitičkog pitanja izraženo protiv Ukrajine, a pritom izraženo za Rusiju.

Još jedna tema koja je međutim značajna u široj geopolitičkoj tematici tiče se suverenističkih tendencija stanovništva kad je u pitanju položaj Hrvatske u EU-u. Prethodno istraživanje koje je analiziralo podatke iz ISSP-a (*International Social Survey Programme*) pokazalo je da je 2013. godine da bio veći udio onih u Hrvatskoj koji se nisu složili s tvrdnjom da „Hrvatska treba slijediti odluke Europske unije čak i kad se ne slaže s njima“ (Petrović, Mrakovčić, & Fila, 2021), pri čemu ažurirani pogled na odgovore na isto pitanje u IDEU anketi 2021. godine daje gotovo identične raspodjele. Iz IDEU ankete također vidljivo je da kod ispitanika postoje i različite vizije uređenja Europske unije, jer s jedne strane 47,2% ispitanika želi EU samo kao zajedničko tržište sa suverenim nacionalnim državama, a 24,8% želi EU kao jedinstvenu, federalnu državu. Ovdje valja podsjetiti i na recentno istraživanje koje je pokazalo da u Hrvatskoj postoji rascjep između kozmopolita i komunitarista (Raos, 2023b). Pod tim se misli na razliku između pobjednika i gubitnika globalizacije, zagovornike otvorenog i zatvorenog društva, globaliste i etatiste (Raos, 2023b, str. 122).

Zaključak

Rad je napravio jednostavan uvid u pitanje toga jesu li hrvatski građani podijeljeni oko pojedinih pitanja od političke važnosti. Ako se pogledaju rezultati prikupljeni iz različitih izvora, u trenutcima prije održavanja izbora, kada je ovaj rad pisan, dojam je da hrvatske građane najviše zanimaju ekonomska pitanja. Stavovi o ekonomskoj problematici su, međutim, slabije razvijeni u hrvatskih građana, što možemo povezati i s izostankom politizacije na razini političkih stranaka, a zatim i posljedično s malim prostorom njihovog mogućeg manevriranja na tom polju. Isto vrijedi i za geopolitičke stavove, koji su, barem prema podacima iz 2021., kao i ekonomski stavovi, ukazivali na nelogične povezanosti koje su indicirale da stavovi građana nisu razvijeni dovoljno o toj problematici da bi jasno razgraničavali pojedine države, organizacije i aktere, već se čini da su dobrim dijelom vođeni generalnim povjerenjem u politiku i političare. Unatoč tome, čini se da suverenističke poruke pojedinih stranka imaju odjeka u društvu jer je moguće utvrditi podjelu između onog što bismo mogli nazvati suverenistima i kozmopolitima. Za razliku od navedenih tema, kod pitanja odnosa prema povijesti i kulturno-vrijednosne problematike moguće je jasno uočiti da postoje bitni udjeli građana u društvu koji se znatno razlikuju u svojim stavovima. Uz ova pitanja, bitno je i spomenuti teme korupcije, koju prema posebnom *Eurobarometru* (523) više možemo smatrati prostorom suglasja nego nesuglasja jer je 94% ispitanih smatralo da je raširena u Hrvatskoj. Na kraju rezultate rezimiramo u *Tablici 2.*

Tablica 2. Sažetak nalaza o polarizaciji među hrvatskim građanima

Tema	Postojanje polarizacije među građanima
Ekonomске orijentacije	NE
Kulturno-vrijednosna problematika	DA
Odnos prema povijesti	DA
Stavovi o imigraciji	NE (ali postoje naznake nastajanja)
Geopolitika	NE (ali da između suverenista i kozmopolita)

Kao završnu poruku treba dodati da ovaj rad ne povezuje izravno istraživane stavove i njihovu raspodjelu s biračkim odabirom, time ostavljajući to za daljnje analize.

Literatura

Bagić, D. (2007). Društveni rascjepi i stranačke preferencije na izborima za Hrvatski sabor 2003. godine. *Politička misao*, 44(4), 93-115.

Esteban, J.-M., & Ray, D. (1994). On the Measurement of Polarization. *Econometrica*, 62(4), 819. <https://doi.org/10.2307/2951734>

Europska komisija. (2020). Standard Eurobarometer 93 – Summer 2020. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>

Europska komisija. (2021a). Standard Eurobarometer 94 – Winter 2020-2021. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2355>

- Europska komisija. (2021a). Standard Eurobarometer 95 – Spring 2021. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>
- Europska komisija. (2022a). Standard Eurobarometer 97 – Summer 2022. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>
- Europska komisija. (2022b). Standard Eurobarometer 96 – Winter 2021-2022. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>
- Europska komisija. (2022c). Special Eurobarometer SP523: Corruption. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2658>
- Europska komisija. (2023a). Standard Eurobarometer 100 – Autumn 2023. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3053>
- Europska komisija. (2023b). Standard Eurobarometer 99 – Spring 2023. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052>
- Europska komisija. (2023c). Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022-2023. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2023). ESS10—Integrated file, edition 3.2 [baza podataka]. https://doi.org/10.21338/ESS10E03_2
- Grdešić, M. (2022). Who Supports a Property Tax in Croatia? *Drustvena istraživanja*, 31(3), 493-515. <https://doi.org/10.5559/di.31.3.06>
- Henjak, A., & Vuksan Ćusa, B. (2019). Interesi ili nešto drugo? Ekonomski stavovi i njihova utemeljenost u društvenoj strukturi u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 49(1), 37-60. <https://doi.org/10.5613/rzs.49.1.2>
- Klepo, M. (2023). Napokon se zna koliko stranih radnika ima u Hrvatskoj, a evo koliko bi ih moglo biti 2030: Broj bi vas mogao iznenaditi. *Slobodna Dalmacija*. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/napokon-se-zna-koliko-stranih-radnika-ima-u-hrvatskoj-a-evo-koliko-bi-ih-moglo-biti-2030-broj-bi-vas-mogao-iznenaditi-1341858>
- Lilek, M. (2024). Provedeno prvo veliko istraživanje o tome što Hrvati misle o imigrantima, jako je zanimljivo kako su se podijelili. *Jutarnji list*. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/provedeno-prvo-veliko-istrazivanje-o-tome-sto-hrvati-misle-o-imigrantima-jako-je-zanimljivo-kako-su-se-podijelili-15438137>
- Petrović, N., Mrakovčić, M., & Fila, F. (2021). Anti-EU Backlash from Below or Above? Public Opinion in Central and Eastern Europe Prior to the 2015 Migration Crisis. *Revija za sociologiju*, 51(3), 317-345. <https://doi.org/10.5613/rzs.51.3.1>
- Raos, V. (2020). Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije. *Analiz Hrvatskog politološkog društva*, 17(1), 7-30. <https://doi.org/10.20901/an.17.01>
- Raos, V. (2023a). Between Stale Stability and Dynamic Contestation: The Croatian Party System after EU Accession. *Southeastern Europe*, 47(2-3), 238-264. <https://doi.org/10.30965/18763332-47020003>
- Raos, V. (2023b). Rascjep između kozmopolita i komunitarista u Hrvatskoj. U E. Kulenović (ur.), *Politike polarizacije i kulturni rat u Hrvatskoj* (str. 121-139). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Šiber, I. (1997). Izborne orijentacije i ideologijski sukobi tijekom Drugoga svjetskog rata. Značenje političke biografije obitelji. *Politička misao*, 34(2), 104-128.
- van der Brug, W., D'Amato, G., Ruedin, D., & Berkhout, J. (ur.). (2015). *The Politicisation of Migration*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315723303>